

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Арыг-Узюнский

Рассмотрено на заседании
МО
Донгак /Донгак А.С./
30.08.2023г.

«Согласовано»
Заместитель директора по
УВР
Шивитпей Н.А.
30.08.2023г.

«Утверждаю»
Директор МБОУ СОШ
с. Арыг-Узюнский
Аир-Санаа С.М.
31.08.2023г.

АДАПТИРОВАННАЯ ОСНОВНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА
ДЛЯ ЗПР (слабовидящих обучающихся) ПО ПРЕДМЕТУ

РОДНОЙ (ТУВИНСКИЙ) ЯЗЫК

для ученика 2 класса

на 2023-2024 уч.год

Монгуш С.К.,
учитель начальных классов,

С. Арыг-Узю- 2023 год

2-ги класска «Тыва дыл» эртемнин чижек программасы Тайылбыр бижик

2-ги класстын тыва дыл программасын Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле куруне стандарттарынга дууштур Игорь Чагович Эргил-оол, Эртине Деспижековна Ондар, Наталья Чоодуевна Дамбаны-биле тургускан. Ук программа Тыва Республиканын ооредилге, эртем болгаш аныктар политиказынын яамызынын ооредилге-методиктиг човулелинниң чопшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып үндүртүнген.

Ооредиглиг план Э.Д.Ондарның «Методиктиг сүмелеринин» (Дөрт чылдыг эге школаның 2-ги класзының «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программасының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А.Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»- биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң национал девискээр кезээ 2-ги класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билииниң практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниң, дес-дараалашкааның, көргүзүгүлүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

2-ги класска И.Ч.Эргил-оолдуң, Н.Ч.Дамбаның, Н.М.Ондарның «Тыва дыл» номун Тыва Республиканың ниити болгаш профессионал өөредилге яамызы бадылап, 2004 чылда парладып үндүрген.

Ук программаны кадыынын байдалы –биле чиик программа ооренир 2-ги класстын оореникчизи Монгуш Буянга таарыштыр шактарын кызырып тургускан.

Ниитизи-биле программа тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр кызырып бердинген.

Программада негелделер дараазында бөлүктөрдөн тургустунган:

- бижикке өөредириниң үезинде алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чаңчылдарын системажыдып катаптаары

- чугаа
- чугаа үннери, үжүктөр, слог
- домак
- сөс
- сөзүглел, харылзаалыг чугаа
- чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаары

1-4 класстарга төрөөн дыл үстүкү класстарга өөренир тыва дыл болгаш литература эртемнериниң белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

2-ги класска тыва дылды өөредириниң кол сорулгалары :

1. Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр өөредир;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарына чанчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлүн хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына үндөзүлээш, өөреникчилерни материалистиг үзел-бодал-биле чепсеглээр;

5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;

6. өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп деңнеп, түңнөп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар.

өөреникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

өөреникчилер 2-ги класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

Тыва алфавиттин үжүктери, ажык болгаш ажык эвес үннернин демдектери: кыска, узун, өк-биле адаар үннер, күштүг, дүлөй болгаш кошкак дүлөй ажык эвес үннер, ыткыр кошкак ажык эвес үннер; сөстү көжүреринин дүрүмнери; чүвөлөрүн, оларнын шынарын, кылдынын көргүзөр сөстөрүн бот-боттарындан ылгап билири; домактын чугула кижигүннерин тып билири; домак биле сөзүглелди, сөзүглелдин хевирлерин ылгап билири.

өөреникчилернин чедип алган турар мергежилдери:

- сөстөрүн слогтарга чарар, слогтар езугаар көжүрөр;
- кижилернин аттарын, хоорайлар, суурлар, хемнер болгаш черлер аттарын улуг үжүк-биле бижиир;
- өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөрүн кадыг демдек-биле бижиир(ь);
- саннар, шеттер дээн чергелиг сөстөргө ийи үжүктү дакпырлап бижиир;
- фонетиктиг сайгарылганы күүседип билир;
- -ла, -ле, -на, -не, -даа деп артынчыларны дефис-биле бижиир;
- сөске шын айтырыг салгаш, ооң дузазы-биле чүвени илередир, чүвенин демдээн илередир, чүвенин кылдынын илередир сөстөрүн тодарадыр;
- домактын эгезин улуг үжүктү хереглээр, сөөлүңгө улуг сек, кыйгырыг, айтырыг демдектерин салыр;
- бердинген темага 5-6 сөстүг домактарын тургузар болгаш бижиирин оралдажыр.

2-ги класска тыва дыл программанын шингээткенинин түңнелинде

өөреникчилернин личностуг хевирлеттинген турары:

- Төрээн дылывыс харылзажырынын база мээ – медреселивистиң шынарын көргүзөрүнүн кол чепсээ;
- Төрээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарын илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонуургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

өөреникчилернин билиинин хевирлеттинери:

- Төрээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттыраарынга өөреникчинин бот кижилгеги;
- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

өөреникчилернин предметтиг хевирлеттинген турары:

- Чаа материалды ханы билип алырынче угланган ажылдарны; номчулга, бижилге, уругларны янзы – бүрү бот- ажылдары, чугаасайзырадылгазы.
- үннер болгаш үжүктөрүн ылгап билири.
- Ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап билири.
- Сөстөрүн слогтарга чарары.
- Сөстү шын көжүрүп билири.
- Алфавитте үжүктөрүн туружун болгаш ооң ужур-дузазын билири.

- Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын ылгап болгаш чогаадып билири.
- Домактын чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билири.
- Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билири.
- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары.
- Домак болгаш харылзаалыг чугааны ылгап билири.

өөреникчилерниң билииниң хевирлеттинери:

- Төрээн дылыны бүгү үннерин болгаш үжүктерин, оларның кол ылгалын билген турар ужурлуг.
- Сөстөрдө үннерни ылгап, оларның туружун тодарадып билир.
- Ажык, ажык эвес үннерни болгаш үжүктөрни, кыска, узун ажык үннерни болгаш үжүктөрни бот-боттарындан ылгап шыдаар.
- Домактарның болгаш сөстөрниң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар.
- Сөстөрни слогтарга чарып болгаш слог аайы-биле көжүрүп билир.
- Алфавиттин үжүктөрин, оларның туружун билир.
- Домактарның чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билир.
- Бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген сөстөрни, домактарны иштинде слогтап адап тура, шын дүжүрүп бижири.
- Домак эгезинге улуг үжүктү бижиир, сөөлүнге улуг секти, айтырыг, кыйгырыг демдектерин херек таварылгаларда салып билир.
- Хуу чүве аттарынга улуг үжүк бижиир.
- Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билир.
- Харылзаалыг чугаа тургузуп билир.

Өөреникчилерниң метапредметтиг хевирлеттинген турары:

А) Регулятивтиг

Чогуур деңгелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыраар.

өөреникчилерниң хевирлеттинген турары:

- өөрөнгө темазынга алган билиглерин түңнөп болгаш үнөлөп билирин боттандыраар;
- тыва дылдың негелдери-биле өөренип алган дүрүмнерин ажыглап билири.

Б) Медерелдиг (познавательные)

Чогуур деңгелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- өөрөдиге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри
- дылдың адырлары: үн, үжүк, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглерин деңгел, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;

өөреникчилерниң билииниң хевирлеттинген турары болгаш өөренип алыр аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- алган медреселерни сайгарып, критикалап билири;

В) *Коммуникативтиг*

Чогуур деңгелге хевирлеттинген турар ужурулук чүүлдери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- билдинмес чүүлдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

өөреникчилерниң билиглериниң хевирлеттинген турары болгаш өөренип алыр аргалары:

Тыва дылдын программаны тургузарда тургустунуп келген бергедээшкinner.

Программада бердинген темалар номда материалдар-биле колдуунда дүгжүп турар. Номда бербээн темалар: «Логиктиг ударение дугайында ниити таныжылга», «Элдек-эвилең болурунун дүрүмнери. Четтиргенин илередири. Таныжарда ажыглаар сөстөр болгаш домактар». Номда кичээлдерниң кызыгаарлаттынмааны, «Методиктиг сүмелер» чаа программа-биле дүүшпейн турары, чаа негелделерге дүгжүп турар электроннуг материалдар чогу бергедээшкinnerни тургузуп турар.

2-ги класска «Тыва дыл» эртемнин календарь-тематиктиг планнаашкыны
Авторлары: И. Ч. Эргил-оол, Э. Д. Ондар. (Неделяда 2 шак, чылда 68 шак)

№	Кичээлдин темазы		
1,2	Домак. Ун, ужук	05.09	
	Домак болгаш сөс. Домак схемазы	07.09	
3	Домактарны шын тургузары	12.09	
4	Кирилде хыналда ажыл. Диктант.	13.09	
5,6	Ажык үннер болгаш үжүктөр.	19.09	
	Ажык эвес үннер болгаш үжүктөр	21.09	
7	Кыска болгаш узун ажык үннер	26.09	
8,9	Өк-биле адаар ажык үннер	28.09	
		03.10	
10	Быткыр болгаш дулей ажык эвес үннер	05.10	
11	Хыналда ажыл. Диктант.	10.10	
12	Частырыглар биле ажыл.	12.10	
	Т-д дан эгелээн сөстөр		
13	Т-биле эгелеп бижиир ТЫВА, ТУМАН,ТЫН,ТАЙГА, ТУР деп сөстөр	17.10	
14,15	Эгезинде п-б деп ужуктерлиг сөстөр	19.10	
		24.10	
16	Хыналда диктант.	26.10	
17	Частырыглар- биле ажыл.	07.11	
18	Эгезинде к-х деп ужуктерлиг сөстөр	09.11	
19	Хыналда диктант	14.11	
20	Частырыглар –биле ажыл	16.11	

21	Э(е)деп ужуктуг состер.	21.11	
22	Я деп ужуктуг состер	23.11	
23	Ё деп ужуктуг состер. Ю деп ужуктуг состер.	28.11	
24	Е,ё,ю,я,ь кирген состер.	30.11	
25		05.12	
26	Чымчак демдектиг (ь) состер.	07.12	
27	Состерни слогтарга чарары.	12.12	
28	Чугаа сайзырадылгазы. Чурукка чогаадыг «Кыш».	14.12	

29	Состу кожурери.	19.12	
30	Алфавит.	21.12	
31	Хыналда диктант.	26.12	
32	Частырыглар-биле ажыл.	28.12	
33	Состун лексиктиг утказы (ниити билиг).	09.01	
34		11.01	
35	Кым? Чуу?	16.01	
36	Кымнар? Чулер? деп айтырыгларга харыылаар состер дугайында ниити билиг.	18.01	
37	Состерни болуктээри болгаш состерге айтырыгларны шын салыры.	23.01	
38	Кандыг? деп айтырыгга харыылаар состернин	25.01	
39	ужур-дузазынын дугайында билиг.	30.01	
40	Кандыг ? деп айтырыгга харыылаттынар	01.02	
41	удурланышкак уткалыг состер.	06.02	
42	Хыналда диктант.	08.02	
43	Частырыглар-биле ажыл.	13.02	

44	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар сосер дугайында ниити билиг.	15.02	
45		20.02	
46	Канчанган? Канчаар? Деп айтырыгларга сосер	22.02	
47		27.02	
48	Ат болгаш фамилияларга улуг ужук.	29.02	
49	Азырал амытаннарнын хуу аттарынга улуг ужук.	05.03	
50	Чурттар, хоорайлар,суурлар,кудумчулар,хемнер аттарынга улуг ужук.	07.03	
51		12.03	
52	Чугаа сайзырадылгазы	14.03	
53	Хыналда диктант.	19.03	
54	Частырыглар-биле ажыл.	21.03	
55	Торел сосер дугайында билиг.	02.04	
56	Торел сосерни домак иштинден тывары.	04.04	
57	Торел сосер. Катаптаашкын	09.04	
58	-ла,-ле,-на,-не деп с=стерни шын бижири.	11.04	
59	-даа деп состу шын бижири.ап	16.04	
60	Айтырыг, кыйгырыг, медээ домаа.	18.04	
61		23.04	
62	Домактын чугула кижигуннери. Кол сос, соглекчи.	25.04	
63		30.04	
64	Хыналда диктант.	07.05	
65	Частырыглар-биле ажыл.	14.05	
66,67,68	Чыл дургузундап ооренгенин катаптаар	16.05	
		21.05	
		23.05	

Тыва дыл башкылаарынга ооредилге-методиктиг комплекс:

1. Тыва дыл ному И.Ч.Эргил-оол, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондар
2. Тыва дыл. Ажылчын кыдырааш. Н.Ч.Дамба, С.А.Монгуш
3. Диктантаылар болгаш эдертиглер чыындызы. А.А.Алдын-оол
4. Тыва дыл башкылаарынга «Методиктиг сумелер»
5. Тывызыктар, улегер домактар
6. Журнал «Башкы»
7. Таблицаалар